

Авторска справка за научните приноси в публикациите на
гл.ас. д-р Наум Илиев Кайчев,
**представени за участие в конкурс
за заемане на академичната длъжност „доцент“
по история и археология (нова и съвременна балканска история)
в СУ „Св. Климент Охридски“**

Монография

***Илирия от Варна до Вилах: Хърватското национално възраждане,
сърбите и българите (до 1848 г.).* София: Парадигма, 2015 г.**

Книгата е специализиран изследователски анализ на процесите на създаване и изграждане на хърватската (модерна) нация до революцията от 1848 г. В центъра на вниманието е генезисът на илиризма, който има толкова съществено значение за формирането на модерната хърватска национална общност. Почти всички досегашни изследвания на зараждането на илиризма и на хърватската нация по обясними причини се фокусират върху времето след 1790 г. или след 1830 г., при което предходният хърватски XVIII век саморазбиращо се отпада от изследователския интерес и се изоставя като нерелевантен на тематичния регистър на национализмите. Монографията преминава отвъд това крайно механично разделение и в по-дълга времева перспектива осветлява развития хърватски протонационализъм от XVIII в. и проявява неговата взаимовръзка с по-късния модерен илиризм и новата хърватската национална идеология. Персонификацията на тази свързаност е граф Янко Драшкович (1770–1856), който в силно напреднала възраст става водеща фигура на илирийското движение. Затова и изследователското усилие тук се съсредоточава да прояви онези места от неговата биографична траектория, в които историческите времена си дават особена среща, а именно в съживяване на наративи на индивидуална и колективна идентичност.

Всички досегашни изследвания за илиризма силно подценяват неговото източно измерение, насочено към „Турска Илирия“, и в този контекст те игнорират илирийските представи за българите и тяхното неподозирано значимо място в артикулирането на илирийския идеологически комплекс. Книгата проявява емоционално ангажираното илирийско познание и отношение към българите. Същевременно цялостното осмисляне на илиризма е невъзможно без да се изследва неговата противоречива рецепция от сърбите и техния елит, която има решаващо значение за крайния му (не)успех. Проучването съчетава собствени дирения за амбивалетното отношение на сърбите към илиризма, включително на емблематични обществени лидери като Теодор Павлович, с досегашните изследвания на това сложно и значимо явление.

Разглежданата проблематика е била обект на продължително внимание на специалисти от различни школи, които са разкрили и анализирали богати и разнообразни източници. Наред с техните постижения, монографията стъпва върху неизползван изворов материал от Хърватския държавен архив, ръкописно-архивната сбирка на Националната и университетска библиотека в Загреб и архива на Хърватската академия на науката и изкуствата, както и върху публикувани извори и многобройни печатни издания от епохата.

Книгата е изградена върху (предимно) имплицитен диалог с различни теоретични подходи и виждания за нацията. Идеите и действията на илирийските ентузиасты най-добре се вписват в постмодернистките виждания, които придават решаващо значение на създателите/„възродителите“ и на тяхната субективна воля и действия за сътворяване на дадена нация. Обаче идеологията на „въобразената илирийска общност“, която се артикулира от текстовете на своите създатели и от тяхната субективна воля и действия, не получава достатъчно подкрепа тъкмо защото не се опира на достатъчно силно „общоилирийско“ етническо и социално наследство от предходната епоха. Тоест както сред сърбите (предимно сред тези от Унгария и от автономното Княжество Сърбия), така и сред околзагребските хървати илиризмът е подложен на атаки, които черпят вдъхновение от дотогавашните отделни етнополитически традиции на двете различаващи се общности. Понякога тези традиции имат ясни корени в миналото

и са подчертано домодерни, какъвто е случаят с турополците и повечето останали „хорватски“ опоненти на илиризма.

Съставителство на сборник

Григор Пърличев и Братя Миладинови: нови изследвания и прочити. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2011.

Сборникът включва текстове на водещи специалисти от България, Република Македония и Гърция за тримата известни възрожденци. Отделните статии очертават мястото на Пърличев в интелектуалните кодове на Българското възрождане, разкриват неизвестни страни от неговото творчество и от живота и дейността на Братя Миладинови. Книгата поставя специален аспект върху възприемането на тримата възрожденци в Република Македония и стремежа към премълчаване на българското историческо наследство. Сборникът е резултат от кръглата маса „Народните будители Братя Миладинови и Григор Пърличев“, проведена на 23 март 2011 г. в Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Студии и статии

1. “Turkish Illyrians” or Bulgarians/Serbs?: Ottoman South Slavs within the Croatian and Bulgarian national models (1830s–1840s). – In: *Stamatopoulos, Dimitris (ed.). Balkan Empires. Imperial Imagined Communities in Southeastern Europe (18th–20th centuries)*. Istanbul: Isis Press (под печат).

Студията анализира характера на (над)националния илирийски идеологически комплекс през призмата на неговото отношение към Османската империя, към „най-южните илирийци“ – българите, както и към Албания и албанците. Въпреки субективно „националните“ (а не имперски) конструкции на илирийците, налаганата от тях визия за Велика Илирия на практика води към осъществяването на нов имперски проект.

2. Living on the Edge of Christendom: Some Eighteenth-century Croatian Perceptions of Europe and its Borders. – In: *Maria Baramova, Grigor Boykov, Ivan Parvev (eds.), Bordering Early Modern Europe*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2015, 141–147.

Публикацията проучва представите за Европа, артикулирани от две водещи хърватски интелектуални личности от средата и втората половина на XVIII в. – Балтазар Адам Кърчелич и Матия Антун Релкович. Проявява на хърватска почва характерното в общоевропейски план постепенно обезсилване и

разпадане на някога централното понятие за „християнския свят“. Оставеният в наследство ценностен вакуум постепенно се запълва от образа на „Европа“, който привидно е секуларен, но всъщност продължава да почива върху своята християнска първооснова.

3. „Българите се осъзнаха“: „Илирските“ представи за българите и тяхното възраждане (1835–1848). – В: Юбилеен сборник. Изследвания в чест на 80-годишнината на проф. Кръстьо Манчев. София: Парадигма, 2006, 203–213.

Статията е първото представяне на част от авторовите проучвания за илиризма в частта им за илирийските представи за българите. Въпреки общо споделяното емоционално-положително отношение илирийците артикулират няколко значително различаващи се образи за българите. Впоследствие основните тези от проучването са вградени в монографията *„Илирия от Варна до Вилах...“*.

4. Още за хърватското отношение към Константин Миладинов: Август Шеноа. – В: Кайчев, Наум. (съст.) Григор Пърличев и Братя Миладинови: нови изследвания и прочити. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2011, 143–154.

Статията разкрива, че известният хърватски писател Август Шеноа на младини е бил тясно свързан с делото на Миладинови. Той не само се абонира за сборника „Български народни песни“, но при вестта за арестуването на Константин Миладинов в Цариград публикува през октомври 1861 г. пространна статия в защита на „нашия миролюбивия български брат“. След три години той превежда и отпечатва в немскоезичен виенски алманах една от песните в сборника на Миладиновци – „Бела Неда и рус войвода“. Този интерес води през годините до по-нататъшни българфилски ефекти: когато след десетина години Шеноа поема редакцията на ключовото хърватско списание „Виенац“, то българската тема заема обширно и важно място на неговите страници.

5. Сръбско-хърватската комуникационна отчужденост и националният пространствен образ в сръбските учебници от XIX век. – В: Радева, Мария (съст.). Учител на учителите. Юбилеен сборник в чест на професор Йордан Шопов. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2006, 187–195.

Текстът разглежда доколко опитите за създаване на единна сърбо-хърватска общност са рефлектирани в сръбските учебници от XIX в. Въпреки последователните опити за изграждане на единен езиков стандарт, изразен чрез две писмености (кирилска и латинска), резултатите съвсем не са окуражаващи. Разгледани през призмата на теоретичния подход на Карл Дойч, учебниците така и не съумяват да изградят обща („сърбо-хърватска“) комуникационна общност, която е същностната основа на всяка нация. Това в значителна степен ще

допринесе за краха на по-късните опити за конструиране на единна югославска (т.е. в основата си сърбохърватска) нация.

6. Children into Adults, Peasants into Patriots: Army and Nation-Building in Serbia and Bulgaria (1878–1912). – In: Fortna, Benjamin (ed.). *Childhood in the Ottoman Empire and After*. Leiden: Brill (под печат).

Публикацията изяснява концепциите за юридическите граници между детството и зрялата възраст в Сърбия и България и в този контекст показва, че армейският казармен опит е важна инициация за зрелостта на много мъже в двете съседни държави. Проявяват се приликите и разликите в нациообразуващите послания от една страна към войниците, считани за млади пълнолетни членове на съответната нация, и от друга страна към учениците, които се отнасят към непълнолетно-детския възрастов диапазон.

7. Notes on Some Contemporary Trends in Serbian and Greek Historiography of the First Balkan War – *Études Balkaniques*, 2013, № 2, 37–43.

Текстът произлиза от наблюдения на автора върху съвременния пулс на сръбската и гръцката историография за Първата балканска война, изградени въз основа на участие в конференции по повод нейната 100-годишнина, проведени през есента на 2012 г. в Белград и Солун. И двете национални исторически школи показват консервативна устойчивост, оставайки в рамките на повече или по-малко традиционната политическа история. Същевременно докато гръцките изследвания показват алтернативните виждания, отразяващи в значителна степен ролята и позициите на „етнически другите“, то сръбските историци не само запазват, но дори и засилват етноцентристкия наратив за войната.

8. Recent Bulgarian Historiography on the First World War. – In: Vojvodić, Mihailo (ed.). *The First Balkan War 1912/1913: historical processes and problems in the light of the centennial experience*. Belgrade: SANU (под печат).

Статията представя основните тенденции в българската историография за Балканската война след 1989 г. През следващите години се публикуват предимно извори, които отразяват българското политическото и военно ръководство на войната. Появяват се и ценни специализирани изследвания, които обаче са забелязани и остават затворени главно в тесните дисциплини на киноисторията и на дидактиката на преподаването на историята. Далеч по-значима е нарастващият брой публикации на извори, които показват войната „отдолу“, през погледа на обикновения войник или младши офицер. Независимо от това единственият по-нов цялостен синтез за Първата балканска война си остава монографията на Георги Марков „България в Балканския съюз срещу Османската империя“, фокусирана върху „високата държавна политика“ и концентрирана върху българското измерение на войната, при което балканските

съюзници и европейските сили често са описани в еднозначни черно-бели краски. Книгата е публикувана през 1989 г. и преиздадена през 2012 г. по повод 100-годишнината от войната.

9. Bugarska i makedonski čvor: od Stanka Vraza i Konstantina Miladinova do Europske unije [България и македонският възел: от Станко Враз и Константин Миладинов до Европейския съюз]. – *Hrvatska revija* [Zagreb], 2007, br. 3, 50–54.

Публикацията представя в синтезиран вид, предназначен за хърватския читател, развитието на Македония след средата на XIX век и съвременните отношения между България и Република Македония. Лансират се някои оригинални хипотези, като например тази, че Вардарска Македония след 1918 г. в национално отношение се променя аналогично на Истрия от междувоенния период. Привеждат се някои слабо познати хърватски публикации и становища за Македония.

10. IMRO groupings in Bulgaria after the Second World War. – In: *Pettifer, James (ed.). The New Macedonian Question. London: Macmillan, 1999, 167–183 (in co-authorship with I. Nedeva).*

Статията очертава в обобщен вид унищожаването на остатъците от историческата ВМРО от новата българска власт след 1944 г. Тя е първата научна публикация за развитието на македонските дружества в условията на комунистическа България и трансформацията им в политическо движение след 1989 г. Проследява накратко развитието на новата партия ВМРО до 1996 г.

11. „Гоцевият ден и Илинден у нас са популярни“: македонските бежански дружества в България и държавната политика по македонския въпрос (1944–1989). В: *Преломни времена. Юбилеен сборник в чест на професор Любомир Огнянов. София: Парадигма, 2006, 485–512.*

Студията изследва историята на македонските легални организации, които в края на 40-те години на XX в. са обединени в Съюз на македонските културно-просветни дружества (СМКПД). Анализирана е борбата между ЮКП и БРП (к) за надмошние и контрол върху македонските дружества в България през 1944–1948 г., която приключва с налагането на Христо Калайджиев като неоспорим ръководител на СМКПД. Проявени са различните типове македонизъм, които изповядват управляващите партии в Югославия и България, и как те се проектират сред прокомунистическите активисти на бежанските организации. Въз основа на документация от архива на СМКПД е показан постепенният отказ на официална София от македонизма в края на 50-те години. Проследено е последователното negliжиране на дружествата от режима, довело до закриването на СМКПД през 1977 г. Отделните дружества обаче се запазват като „секции“ на Отечествения фронт, на които в средата на 80-те години е обърнато ново внимание. В условията на настъпващата смяна на общественото

икономическата система се стига до възстановяването на СМКПД през януари 1990 г.

12. Политика България по отношение к обществам македонских беженцев (1944–1989). – *Славяноведение* [Москва], 2009. № 5, 39–50.

Публикацията представя в по-сбита форма развитието на македонските бежански дружества в България и отношението на официална София към тях. Развитието на различните видове македонизъм след 1944 г. се обвързва с практическия опит и идеологически възгледи на повечето лявоориентирани македонски активисти през 30-те години на ХХ век.

13. Българите във Вардарска Македония в двустранните отношения на България с Югославия и Република Македония (1944–2012). – *Македонски преглед*, 36, 2013, №3, 63–82.

Статията анализира аспект от двустранните отношения на България с Югославия и Република Македония, които досега не е бил предмет на отделен изследователски интерес – въпроса за правата на българите във Вардарска Македония. Проучването възсъздава и периодизира отношението на официална София към българите във Вардарска Македония. Лансира се тезата, че през 1965–1970 г. българското държавно-политическо ръководство започва да изработва и частично да провежда политика на защита на жителите на Югославска Македония с българско самосъзнание. През 1971 г. тези тенденции са изоставени и се преминава към изцяло дефанзивно отношение по македонския въпрос. Новите условия след 1989 г. позволяват на българите от Вардарска Македония да се възползват от общите поощрения на София за сънародниците в чужбина по принцип (облекчени условия за придобиване на българско гражданство, на стипендии и безплатно висше образование). Едва от края на 90-те години на ХХ в. започва да се долавя по-целенасочено отношение към вардарските българи, което придобива нови измерения с влизането на България в ЕС. Резултат от дейността на българските политици са резолюции на Европейския парламент за Бивша югославска Република Македония, в които изрично се посочва необходимостта от гарантиране на правата на жителите на републиката с българско самосъзнание.

14. Being Macedonian: Different Types of Ethnic Identifications in the Contemporary Republic of Macedonia. – *Politeja* [Krakow, Poland], № 30 (2014), 122–131.

Текстът проявява различните типове взаимнопротиворечащи си македонистки самоидентификации, които се налагат и развиват в днешна Република Македония. Приведени са доказателства за наличието на най-слабо познатата и признавана разновидност на македонизма, според която отделната

македонска етническа нация възниква в годините около Втората световна война. Сред малцината публични личности, които се осмеляват открито да отстояват тези свои убеждения се откроява фигурата на бившия външен министър Денко Малески, син на създателя на текста на македонския национален химн Владо Малески.

15. Антична или славянска Македония? Идентичностни модели в съвременните учебници по история на Република Македония. – В: Сборник в чест на 70-годишнината на проф. М. Радева. София: УИ „Св. Климент Охридски“ (под печат).

Статията анализира идентичностните модели и нациообразуващите послания на учебниците по история в Р. Македония след 2001 г. Доказва, че „антиквизацията“, настойчиво провеждана от управляващия от 2006 г. кабинет в Скопие, не предизвиква значителни промени в учебниците. Обратното, още през предните години, още от началото на XXI в. учебниците акцентират върху античните македони като основен конститутивен елемент на съвременната македонска нация. Почти всички учебници по история, по които се провежда и днес обучението, са съставени през 2005–2006 г., тоест преди идването на власт на сега управляващата партия. Те включват в себе си два паралелни национални разказа – македонистки и албански, които имат слаби допирни точки помежду си.

16. Образът на Европа в българските учебници по история (1978–1918). – В: Баева, Искра; Пламен Митев (съст.) Университетски четения и изследвания по българска история. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2008, 435–444.

Изследването анализира българските учебници по история и показва, че те са пронизани от ценностите, споделяни в съвременната им Европа: вярата в превъзходството на цивилизацията над варварството, включваща понякога съждения, близки до расизма; изтъкването на неминуемата сила на прогреса и на фундаменталното значение на образованието, отричане на всички форми на диктатура, автокрация или неограничена лична власт, изтъкване на предимствата на демокрацията. Съвсем не на последно място всички учебници асоциират Европа с ценностите на национализма. Първоначално тези послания проникват чрез учебниците на автори като Дмитрий Иловайски и Павел Виноградов, които са преведени и вкарани в българското училище. Дори когато се стига до създаване на български учебници по обща история като тези на Георги Дерманчев, те са съставени по основни трудове на западноевропейската (предимно френската) историография и взаимодействат нейните ценности.

17. Българските учебници по история и Илинденско-Преображенското въстание (1903–1944) – В: 100 години от Илинденско-Преображенското въстание. София: Парадигма, 2005, 543–551.

Първата учебна историческа книга, която употребява термина „Илинденско въстание“ е от 1917 г. – това е учебникът, предназначен за трети прогимназиален клас, и съставен от Иван Попов. Въпреки изтъкнатия героизъм и саможертва текстът завършва с негативно заключение, тъй като изтъква отрицателните последици от въстанието: положението на българите в Македония се влошава, по-инициативната част от тях се изселва в България и в Америка, останалите македонски българи започват да намаляват. Следващите учебници също запознават накратко или по-обстойно учениците с въстанието, но преобръщат оценките и го определят като ключов позитивен елемент във възходящия ход на нацията към своя идеал. Учебните издания дълго разглеждат въстанието в контекста на македонския въпрос и наричат въстанието Илинденско дори и когато разглеждат събитията в Одринска Тракия. Едва през 30-те години започва да се употребява и друг термин за надигането в Тракия – Преображенско въстание. Към края на десетилетието вече се създава впечатление за две въстания, които макар и неразривно свързани, все пак носят различни имена – Илинденско и Преображенско.

18. Регионални особености на Илинденско-Преображенското въстание. – В: 110 години от Илинденско-Преображенското въстание в Средните Родопи (спорни и безспорни оценки в проучванията). Смолян: Зеа-Принт, 2014, 5–18.

Публикацията проследява различните регионални особености на Илинденско-Преображенското въстание за да покаже, че Ахъчелебийският въстанически район показва паралели със Струмишки и Скопски окръг и най-вече с религиозно или етнически смесените райони на Северозападна Македония – Тетовско, Гостиварско, Струшко и Дебърско-Реканско.

IV. Дискусионни статии и рецензии

Представените дискуссионни статии и рецензии анализират и дебатира актуални историографски въпроси или теми от обществената публичност на историята. Най-често рецензиите са за чуждестранни книги и допринасят за общуването между различните национални исторически школи. Например рецензията за книгата на Ян Рихлик и Мирослав Куба за Македония не само представя тяхната основна концепция, но показва аспектите на съгласие или несъгласие с нея и посочва значителни пропуски, най-вече в раздела, написан от втория съавтор. Статията за Батак във в. „Култура“, в която се показва

несъстоятелността на тезата на Мартина Балева, че българите били осъзнали важността на Баташкото клане едва след посещението на полския художник Пиотровски през 1892 г., се оказа особено значима в контекста на разгорелия се през 2007 г. бурен обществен дебат за „мита Батак“. Вярвам, че всички представени публикации са допринесли в една или друга степен за развитието на научния живот у нас.

1. Как Батак влезе в българския национален разказ. – *Култура*, бр. 24, 23.06. 2006 г.

2. Създаването на нацията и възрожденските вестници, училища и учебници по история [за книгата: Лилова, Десислава. *Възрожденските значения на националното име*. София: Просвета, 2003.] – *Социологически проблеми*, 2004, № 3–4, 410–413.

3. Јовановић, Мирослав. *Језик и друштвена историја: друштвеноисторијски оквири полемике о српском књижевном језику*. Београд, изд. „Стубови културе“, 2002. – *Исторически преглед*, 2005, № 1–2, 277–281.

4. Rychlík, Jan and Miroslav Kouba. *Dejiny Makedonije* [История на Македония]. Praga: Lidové noviny, 2003. – *Исторически преглед*, 2004, № 1–2, 250–255.

5. Carpenter, Teresa. *Miss Stone Affair. America's First Modern Hostage Crisis*. Simon & Shuster. NY, 2003. – *Македонски преглед*, 28, 2005, № 1, 131–134.

6. Neuburger, Mary. *Balkan Smoke: Tobacco and the Making of Modern Bulgaria*. Cornell University Press, Ithaca, NY and London, 2013. – *The Slavonic and East European Review* (London), Vol. 92, No. 1 (January 2014), 181–183.

7. Даскалов, Георги. *Клио срещу Темида: Антон Калчев – хуманист или военнопредестинник*. София: Военно издателство, 2013. – *Македонски преглед*, 37, 2014, № 3, 126–128.